

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Role hiporehabilitace v sociální práci

The Role of hipporehabilitation in social services

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc.

Autor:

Oldřich Pítra

Praha 2015

Poděkování

Děkuji za pomoc a podporu vedoucí mé bakalářské práce paní prof. PhDr. Beátě Krahulcové, CSc. za cenné rady, podněty a připomínky v průběhu jejího vypracování. Současně bych chtěl poděkovat mé rodině za podporu a trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Role hiporehabilitace v sociální práci“ vypracoval samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Oldřich Pítra

Anotace

Bakalářská práce se zabývá použitím hiporehabilitace v sociální práci. V úvodní části práce je popsána terapie pomocí zvířat, zooterapie. V další části se již věnuje terapii pomocí koní, hiporehabilitaci. Je zde popsána historie hiporehabilitace, účinky na člověka a charakteristika jednotlivých odvětví. V práci jsou dále vyjmenovány základní charakteristiky sociálních interakcí mezi koňmi, které jsou následně využívány v hiporehabilitaci. Závěrečná část práce obsahuje popis a seznam hiporehabilitačních středisek v České republice.

Klíčová slova

zooterapie, historie, kůň, hiporehabilitace, využití, hierarchie

Annotation

The thesis explores hipporehabilitation as a tool in social work. The introductory chapter discusses general zootherapy. The following chapter is then focusing on the instrumental role of horses in therapy. We visit the history of hipporehabilitation, explore the characteristics of its individual disciplines and its impact on clients. The thesis further outlines the basic characteristics of social interactions amongst horses. These interactions are key in enabling hipporehabilitation. A detailed list and description of hipporehabilitation centers in the Czech Republic are provided in the concluding chapter.

Keywords

Zootherapy, history, horse, hipporehabilitation, use, hierarchy

Obsah

Obsah	5
Seznam zkratek	7
Úvod	8
1. Zooterapie	9
1.1. Vymezení pojmu zooterapie	9
1.2. Druhy zooterapie	12
1.2.1. Canisterapie	12
1.2.2. Felinoterapie	13
1.2.3. Farmingterapie	13
1.2.4. Terapie pomocí malých zvířat	14
2. Hiporehabilitace	15
2.1. Historie hiporehabilitace	15
2.1.2 Vývoj hiporehabilitace v Čechách	16
2.2. Druhy hiporehabilitace	17
2.2.1 Hipoterapie	17
2.2.2. Psychoterapie pomocí koní (PPK)	18
2.2.3. Aktivita s využitím koní (AVK)	19
2.2.4. Parajezdectví	19
2.3. Účinky hiporehabilitace	20
2.3.1. Fyziologické účinky	20
2.3.2. Biomechanické účinky	20
2.3.3. Psychické účinky	21
2.3.4 Motivace a emoce	21
3. Člověk a kůň uvnitř sociálních skupin	23
3.1 Sociální skupiny	23
3.2. Sociální skupiny ve světě zvířat	23

3.3. Hierarchie koňského stáda	24
3.3.1. Shodné znaky ve společenství koní a lidí	24
3.3.2. Základní odlišnosti v myšlení mezi člověkem a koněm	25
4. Metody uplatnění principů hierarchie koňského stáda v terapii	27
4.1. Práce s agresivitou	27
4.2. Práce s obětmi zneužívání	28
4.3. Práce s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody	28
5. Hiporehabilitační středisko Epona	30
5.1. Asociace North American Riding for the Handicapped	30
5.2. Sdružení Epona	31
6. Hiporehabilitační střediska v České republice	32
6.1. Střediska praktické výuky (SPV)	32
6.2. Střediska doporučené hiporehabilitace (SDH)	32
6.3. Seznam hiporehabilitačních středisek	32
6.4. Základní škola speciální	34
6.5. Sociální práce a hiporehabilitace	36
Závěr	37
Seznam literatury	38
Internetové zdroje	40
Jiné zdroje	41
Přílohy	42
Summary	43

Seznam použitých zkratek

AAA - aktivity za pomoci zvířat

AACR -krizová intervence za pomoci zvířat

AAE - vzdělávání za pomoci zvířat

AAT - terapie za pomoci zvířat

AVK - aktivity s využitím koní

BLM - Bureau of Land Management

ČHS - Česká hiporehabilitační společnost

EFMHA - Equine Facilitated Health Association

NRHA - American Riding for the Handicapped Association

PPK - psychoterapie pomocí koní

SDH- střediska doporučené hiporehabilitace

SPV - střediska praktické výuky

Úvod

Pro mou bakalářskou práci jsem si zvolil téma „Hiporehabilitace v sociální práci“. Výběr tohoto tématu nebyl náhodný. Já sám jsem již mnoho let majitelem dvou koní, se kterými trávím většinu svého volného času. Má motivace k chovu koní byla čistě za účelem jezdeckým. Po mnoha počátečních nezdarech a pocitech frustrace jsem se rozhodl v ježdění dále pokračovat pod odborným vedením zkušených trenérů. Následně pro mne bylo velkým překvapením, že náplní většiny tréninkových hodin byla především mentální příprava jezdce než samotné ježdění. V první řadě bylo zapotřebí uvědomění si základních rozdílů v psychice člověka a koně. To je důležité především pro pochopení reakcí koně v různých situacích. Díky tomu si člověk následně uvědomil, že důvodem častých neúspěchů v komunikaci s koněm není neochota koně ke spolupráci, ale naopak je jím pro koně nesrozumitelná forma předávání informací ze strany jezdce. Sám jsem byl mnohokrát svědkem toho, jak se chování koně výrazně zlepšilo ve chvíli, kdy jezdec zcela změnil způsob, jakým koni uděloval své pokyny, i když byl onen nový způsob pro lidské myšlení zcela netypický.

V první části mé závěrečné práce nejprve vymezuji pojem zooterapie jako takový. Jsou zde vyjmenovány základní odvětví zooterapie podle typu použitých zvířat a také cíle konkrétní terapie. Terapie pomocí zvířat se v posledních několika desítkách let těší stále většímu zájmu, a to hlavně díky mnoha výzkumům, které byly realizovány. Díky tomu také vznikají nová výuková střediska a roste počet kvalifikovaných pracovníků a středisek, která nabízejí služby terapie pomocí zvířat.

Další část práce se pak věnuje již pouze hiporehabilitaci, která je jedním z odvětví zooterapie. Jsou zde charakterizovány konkrétní podoby hiporehabilitace, její použití a dále nezbytné předpoklady pro její možnou realizaci. Její možnosti použití v terapii jsou různé, kdy v některých podobách dochází k vzájemnému prolínání způsobů její realizace a jindy jsou požadavky na terapeuta a koně zcela specifické. Následně také vyjmenovávám hlavní oblasti pozitivního působení terapie na člověka.

Třetí část mé práce se pak snaží popsat základní principy, jenž jsou obecně obsahem hiporehabilitace jako takové. Pro její správné pochopení jsem se dále zaměřil na velmi zajímavé srovnání společenství koní jako sociální skupiny a společenství lidí. Pochopení této vzájemné paralely, která zároveň obsahuje mnoho odlišností, je důležité, pokud chceme pracovat s jednotlivci či skupinou v rámci takzvané psychoterapie pomocí koní a aktivit s využitím koní.

Závěrečná část pak obsahuje seznam všech středisek v České republice, které poskytují služby v oblasti hiporehabilitace

1. Zooterapie

1.1 Vymezení pojmu zooterapie

Zooterapii lze definovat jako „metodu ucelené rehabilitace za podpory a přítomnosti zvířat“. Tato metoda rehabilitace zažívá v posledních letech velmi intenzivní rozvoj, stále dochází k nalézání nových možností použití v praxi a tím se objevují i nové přístupy a techniky. Proto také v mnoha odvětvích zooterapie nejsou ještě zcela ustálená paradigmatata technik a přístupu. Z tohoto důvodu někdy dochází k jistému přehlížení možného terapeutického přínosu této metody. Postupně se však stává uznávaným vědním oborem prostupujícím několika odbornostmi – humánní a veterinární medicínou, sociální prací, sociální psychologií a pedagogikou.

Je známo, že již v 8. stol. jsou zmínky o zapojení zvířat do léčebných zařízení. Ve 40. letech 20. století byly v USA zdokumentovány záznamy o psychoterapeutickém působení zvířat při rehabilitaci válečných zranění. V 60. letech pak psychiatr B. Levinson publikoval svou osobní zkušenost s použitím zvířecí terapie. V roce 1980 byl v Londýně uspořádán první kongres na téma zvířecí terapie.

V České republice se systematicky k zooterapii začíná přistupovat kolem roku 1998. Nejintenzivněji ji teoreticky rozvíjí kolektiv vědeckých a pedagogických pracovníků pod vedením pediatra prof. MUDr. Miloše Velemínského na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. S pomocí dlouholetých zkušeností různých institucí v USA, Německu, Anglii, Švýcarsku aj. postupně stabilizují jeho teoretickou základnu v našem prostředí a vytvářejí standardy zoo-léčebných postupů (Velemínský, 2007).

Na začátek bych si chtěl položit otázku, z jakého důvodu se zooterapie jako podpůrně léčebná metoda začala v tak hojné míře uplatňovat až zhruba v posledních několika desítkách let. Lidé přece byli zvířaty obklopeni neustále a v dřívějších dobách v daleko větší míře než dnes. Jako možné vysvětlení přichází v úvahu proměna západní společnosti, ke které došlo během minulého století a na níž měl velký podíl technický rozvoj a tím i nárůst životní úrovně. V dřívějších dobách mělo vlastnictví zvířete ryze praktický účel. To znamenalo, že zvíře vykonávalo určitou práci, ať už v zemědělství nebo v armádě, kde se využívalo především velkých zvířat. I drobná domácí zvířata, jako např. kočky, které mohly těžko vykonávat nějakou konkrétní práci, byly vlastněny jako ochrana před přemnožením myší, které by pak představovalo nebezpečí pro uskladněné potraviny. U psů pak bylo využití daleko pestřejší, nejenže sloužili jako ochrana majetku, ale využívali se pro pasení dobytka nebo se také zapřahali do spřežení. Dobře si vzpomínám na mého dědu, který

vyrůstal a pak také pracoval na rodinném statku. Vyprávěl mi, že dobře vycvičený pastevecký pes byl schopen sám obstarat i velké stádo ovcí. Hodnota takového psa byla pro jeho majitele velická. Vlastnictví jakéhokoli zvířete muselo mít správně onen kýžený efekt, protože pro jeho majitele představovalo větší či menší finanční zátěž. Nebylo možné plýtvat prostředky na něco, co by přinášelo pouze potěšení. Toto lze dobře ukázat na vlastnictví koně. Dříve byly koně v držení armády či sedláků, kteří potřebovali koně k práci. Vlastnit koně čistě pro jezdecké účely mohli pouze bohatí a vysoce postavení lidé. To byla nejdříve šlechta a později majetná skupina obyvatel. Kůň se proto stal jistou známkou prestiže daného člověka, neboť jeho vlastnictvím demonstroval své postavení ve společnosti. V České republice a i v jiných zemích pak bylo za socialismu držení velkých zvířat značně omezeno, vlastník je často musel „darovat“ příslušnému zemědělskému družstvu.

Dnešní situace v západních zemích je v tomto ohledu již jiná. Díky nárůstu životní úrovně obyvatel nemusí už zvíře vlastněné čistě pro potěšení představovat nezvladatelnou finanční zátěž. Také díky mechanizaci v zemědělství nejsou náklady na výrobu krmiv již tak vysoké. Tento nárůst výskytu domácích zvířat ve společnosti je patrný i nezúčastněnému pozorovateli. Zjevné je to na enormním zvýšení chovu psů, kdy je zřejmé, že nejde pouze o jakýsi módní trend, ale tento jev má určitou vypovídající hodnotu o stavu naší společnosti. Vlivem stále se zvyšujících nároků na člověka a na jeho konkurenceschopnost jsou upozaďována tradiční rodinná schémata. Vlivem toho a dalších negativních vlivů současného životního stylu lidem schází jistá citová stabilita a hlubší propojenost se svým nejbližším okolím. Velké procento mladých párů pak odkládá založení vlastní rodiny ze strachu, že narozené dítě v dnešní době nebývá již výsadou rodičů, ale spíše jejich handicap. Stále potlačovanou touhu po citovém sdílení a projevu vlastních emocí lze pak snadno ukojit vlastněním zvířete, které se často z pozice domácího mazlíčka posouvá do role „člena“ rodiny. To s sebou samozřejmě přináší mnoho nežádoucích okolností. Jednou z nich jsou mnohdy naprosto nevyhovující podmínky, ve kterých je zvíře drženo a které nesplňují jeho základní fyziologické potřeby. Dalším nebezpečím, které představuje hrozbu i pro ostatní členy společnosti, je často naprosté selhání ve výchově vlastněného zvířete.

Já osobně ale věřím, že při celkovém zhodnocení vlivu rostoucího zájmu o zájmový chov zvířat pozitivní dopady převažují nad těmi negativními. Sám jsem majitelem dvou koní a i přes všechny drobné neúspěchy mohu s jistotou říci, že můj osobní růst je díky práci a kontaktu se zvířaty daleko více posílen a stimulován.

Při zooterapii jde především o terapeutické působení kontaktu člověka se zvířaty, a to při problémech psychických, psychosomatických a somatických. V dnešní době se zvířata již stávají součástí léčeben, domovů pro seniory, škol, dětských domovů, ale také věznic a dalších zařízení.

Většina výzkumů se shoduje na tom, že dlouhodobý kontakt se zvířaty má příznivý vliv na fyziologický, psychologický a sociální stav člověka. Dochází také ke zlepšení celkového zdraví. Základem podpůrné terapeutické metody je vztah mezi člověkem a zvířetem. Tento vztah může mít aktivní nebo čistě pasivní průběh. Pasivním průběhem je myšleno to, že k samotnému fyzickému kontaktu nemusí nutně dojít, vše závisí na schopnostech a možnostech daného klienta a také na žádaném výsledku terapie. Ta může být monodruhovná nebo také kombinovaná, při níž se využívá příznivých psychologických vlivů více zvířat najednou. Zooterapie nabízí služby jako volnočasové aktivity nebo přímo už jako propracované terapeutické programy. Poskytují ji edukovaní zooterapeuti, školení pomocníci či speciální pedagogové na místech k těmto účelům vyhrazených. Věkově je zooterapie prakticky neomezená. Zvířecí druh se volí podle konkrétní potřeby. Poskytovatelé zooterapeutických služeb se podle volených zvířat sdružují do výcvikových sdružení (Čermáková, 2006).

Zooterapii dělíme podle zaměření na:

1. jako řízený kontakt člověka se zvířetem, tzv. Animal Assisted Therapy – AAT
2. jako „prostředek“ k navození příjemné nálady, kdy je kontakt spontánní, nenucený, člověk si sám volí jemu příjemné aktivity (česání, hlazení, procházku, pečování atd.), tzv. Animal Assisted Activities – AAA

Velemínský ve své publikaci *Zooterapie ve světle objektivních poznatků* rozlišuje 4 typy zooterapie:

1. Typ podle zvířecího druhu

- a) kůň (hipoterapie)
- b) pes (canisterapie)
- c) kočka (felinoterapie)
- d) drobná domácí zvířata
- e) hospodářská zvířata
- f) volně žijící zvířata
- g) exotická zvířata

2. Typ podle metody

- a) aktivity za pomoci zvířat (AAA)
- b) terapie za pomoci zvířat (AAT)
- c) vzdělávání za pomoci zvířat (AAE)
- d) krizová intervence za pomoci zvířat (AACR)

3. Typ podle formy

- a) návštěvní program
- b) jednorázové aktivity
- c) pobytový program
- d) rezidentní program
- e) zásah krizové intervence

4. Typ podle účastníků

- a) samostatná práce nebo spolupráce několika zooterapeutických týmů
- b) zvíře + zoterapeut + klient nebo zvíře + zoterapeut + klient + personál
- c) zoterapeut + jedno zvíře nebo zoterapeut + více zvířat
- d) individuální terapie nebo skupinová terapie

5. Typ podle klientely

- a) analýza podle věku, pohlaví, vzdělání,...
- b) zdravý, dočasně nemocný, v rehabilitaci,...
- c) izolovaný, osamělý, v rodinném prostředí,...

1.2. Druhy zooterapie

1.2.1. Canisterapie

Canisterapie je součástí zooterapie a ve volném překladu znamená terapii s pomocí psa. Tato terapie využívá pozitivního působení psa na zdraví člověka. Uplatňuje se především jako pomocná psychoterapeutická metoda při řešení komplikací různého charakteru.

Jedná se např. o navazování kontaktu s pacienty, kteří obtížně komunikují, s autistickými dětmi, mentálně postiženými. Dále se využívá v logopedické a rehabilitační praxi, při výskytu apatie, u dlouhodobě nemocných dětí nebo jako součást komplexní terapie v geriatrii apod.

Canisterapii (obdobně jako ostatní zooterapie) dělíme podle zaměření na:

AAA – aktivity za pomoci psa, při nichž se pomocí přirozeného kontaktu člověka a psa zaměřujeme na zlepšení kvality života klienta obecnou aktivizací.

AAT – řízenou terapii za pomoci psa, cíleným kontaktem, kdy typ aktivit určuje odborník (fyzioterapeut, psycholog, speciální pedagog apod.), canisterapie se tak stává podpůrnou metodou celkové rehabilitace klienta.

AAE – vzdělávání za pomoci psů, kdy pedagogové využívají pozitivního vlivu psů na žáky se specifickými potřebami nebo jako součást zážitkové výuky, kterou vedou canisterapeuti, většinou dobrovolníci. Ti pak navštěvují sociální zařízení, kde jejich služby a služby jejich psů

čerpají děti či dospělí trpící psychickými poruchami, depresemi nebo tělesně či mentálně postižení.

Pokud je vybrán pes pro daného klienta správně, dochází často k významnému zlepšení zdravotního či psychického stavu pacienta. Ne vždy však je prvotní reakce převážně pozitivní, a to jak ze strany pacienta, tak ze strany psího „terapeuta“. Stává se, že pes často reaguje kladně na klienty s určitým druhem postižení a u jiných má naopak tendenci si udržovat určitý odstup. Psů se také v hojné míře používá při výchově autistických dětí, kdy si skrze něj klient může osvojit určité sociální návyky a vazby, které jsou mu z důvodu jeho nemoci cizí.

1.2.2. Felinoterapie

Felinoterapie je v zooterapii jedním z nejmladších oborů s propracovanou metodikou. Má však oproti jiným oborům výhodu ve skutečnosti, že kočky se vyskytují v hojné míře v mnoha domácnostech. Také neklade tak vysoké nároky na přípravu, jako je tomu u jiných zvířat, a to z důvodu již přirozené vlastnosti, díky které kočky rády vyhledávají kontakt s člověkem a dokážou v něm bez velkých vzruchů setrvat i delší čas.

Průkopnicí felinoterapie je u nás Daniela Hybšová z Nezávislého chovatelského klubu v Mladé Boleslavi, která se této metodě věnuje od roku 1997, a to díky dvacetileté zkušenosti ze západních zemí. V roce 2003 se připojila k odborníkům na zooterapii. Společně s odborníky z Německa, Rakouska a Izraele vypracovali felinoterapeutickou metodiku práce s pacienty.

Koček se stejně jako ostatních zvířat využívá způsobem AAT (řízený kontakt) i AAA (nenucený, spontánní, se svobodnou volbou aktivit, jako jsou česání, hlazení, hry atd.). Kočku si je možné také ve specializovaném zařízení zapůjčit individuálně bez účasti vyškoleného terapeuta. Kočky jsou pro léčebné účely nasazovány zejména v případech odbourávání neurózy, strachu, chorobného neklidu nebo nejruznějších závislostí. Z výsledků sledování léčených osob byl prokázán také pozitivní vliv při boji s psychosomatickým onemocněním, s fobiemi nejruznějšího druhu, se stresem nebo úzkostlivými prožitky bez zjevné příčiny. Ve felinoterapii se využívají plemena koček zvyklých na lidi, s mírnou a vstřícnou povahou. Za nejvhodnější jsou označována plemena ragdoll, perská a něvská kočka (Pinkavová, 2007).

1.2.3. Farmingterapie

Farming terapie je terapií za pomoci hospodářských zvířat. Tato podpůrná léčba je poskytována v systému ekologické výchovy a také v rámci návratu jedince k přirozenému životnímu cyklu. Tato forma podpůrné léčby se s úspěchem používá při léčbě závislostí, kdy je hlavním cílem vytržení pacienta z prostředí, jež je nápomocné k vzniku závislosti, a dát jeho

všedním dnům možnost naplnění z vykonané práce. Přirozenou formou se naučí spolupráci, a to jak se zvířaty, tak i s ostatními členy komunity.

1.2.4. Terapie pomocí malých zvířat

Pozitivní dopad na psychiku či fyzickou stránku člověka nelze odepřít ani menším zvířatům, jako jsou například domácí hlodavci (křečci, pískomilové, morčata, králíci, potkani, krysy...), ptáci, plazi (hadi, želvy, ještěři...), rybičky a v neposlední řadě i hmyz, jako jsou pavouci, strašilky. Za zmínku stojí především včelaření, jež je v posledních pár letech na vzestupu a začíná se mu věnovat čím dál více mladých lidí. Díky tomuto zájmu má člověk jedinečnou možnost být svědkem fungování společenství, jež je v mnoha ohledech podobné tomu našemu. Je to jedinečná možnost uvědomit si fungování jedince ne jako osamoceného individua, ale jako člena systému, kde každý si je vědom svého úkolu a poslání a beze zbytku jej naplňuje. Příznivý vliv může mít také přirozený respekt před včelím bodnutím, kdy neopatrné zacházení i s tak malým tvorem může způsobit velkou bolest.

2. Hiporehabilitace

2.1. Historie hiporehabilitace

Pojem hiporehabilitace je složený ze dvou slov. Z řeckého *hippie* = kůň a z latinského *rehabilitis* = znovu schopný. Kůň patří mezi příjemný způsob léčby pro pacienta nebo může v terapii pouze asistovat. (Hollý, Hornáček, 2005)

Historie použití pozitivního vlivu koní na tělesný či duševní stav člověka lze jen těžko přesně ohraničit. Myslím, že lze s určitostí říci, že si ho člověk byl vědom od samého prvotního kontaktu s tímto zvířetem, i když zprvu jistě převládala hlavně přínos praktický. Zajímavá, co do způsobu léčebného využití koní, je metoda pocházející od domorodých obyvatel Jižní Ameriky. Ti při ztrátě vědomí některého z členů jejich kmene postupovali tak, že příčně pokládali jeho tělo přes hřbet koní. Při následném uvedení koně do klusu docházelo k rytmickým nárazům na hrudní koš, a tím k nepřímé srdeční masáži. Je třeba také zmínit slavného antického lékaře Hippokrata, který jízdu na koni pro její pozitivní účinky na zdraví člověka zařadil do svých universálních cvičení. Za jedny z nejstarších záznamů lze považovat Galenovy spisy, pocházející z 2. století našeho letopočtu. Galenos z Pergamonu byl osobním lékařem Marca Aurelia. O mnoho staletí později, v roce 1782 pak vychází kniha J. C. Tissota, která se jako jedna z prvních podrobně věnuje pozitivnímu působení koňského pohybu při léčebné gymnastice. Osobní lékař Marie Terezie si byl také vědom toho, že při jízdě na koni dochází k nevědomému procvičování celého těla a především ke stimulaci vnitřních orgánů a je zde prokazatelný pozitivní vliv na jezdceovu mysl. V publikaci švédského autora G. Zandera, která byla vydána v 19. stol., nalezneme návod na výrobu mechanického koně. Ten je pak opatřen speciálním sedlem, které vydává až 180 vibrací za minutu. Autor ve své publikaci uvádí, že lze tímto způsobem cvičit rovnováhu a zároveň pomocí vibrací stimulovat vnitřní orgány a neurovegetativní systém. Koncem 19. stol. pak začíná hojně vznikat cvičební nářadí, které mělo simulovat koňský hřbet a sloužit k provádění zdravotní gymnastiky. V období po 1. světové válce použila lékařka A. Huntová, zakladatelka ortopedické kliniky v Owesbury, koně k rehabilitaci válečných ortopedických zranění (Rynešová, 2010). Je třeba také zmínit našeho prvního prezidenta T. G. Masaryka, který byl vášnivým jezdce na koni. Sám pak jízdu na koni označil za aktivitu, kdy je v jednom okamžiku v pohybu celé tělo. (Hollý, Hornáček 2005). V 60. letech 20. století pak na některých německých klinikách již vznikají centra provozující hiporehabilitaci. Způsob léčebného využití koně lze v této době rozdělit do dvou kategorií. První prosazovala jezdecký sport pro handicapované. Druhý směr se zaměřoval na léčebný přínos hipoterapie (Nerandžič,

2006).

V roce 1972 se v Paříži koná první kongres hiporehabilitace. První mezinárodní hiporehabilitační organizace je pak založena v roce 1985 v Miláně na V. Kongresu, a to pod názvem RDI (Riding for the Disabled International).

Zástupci 14 zakládajících zemí stanovili následující závěry:

- všechny organizace budou podporovat rozmanité formy kontaktu s koněm za účelem zlepšení kvality života lidí s hendikepem
- všechny země souhlasí s definováním různých oblastí použití koně
- všechny země souhlasí s vypracováním standardu pro trénink kvalifikovaných osob vhodných k různému využití koně (Rynešová, 2010)

2.1.2 Vývoj hiporehabilitace v Čechách

Již v bývalém Československu se v 50. letech uvažovalo o léčebném využití koní pro dětské pacienty po infekční obrně. Tento projekt však nakonec nebyl realizován. Až v roce 1972 byl založen Hucul Club, jehož hlavním posláním bylo zachování huculského plemene koní. Při hledání využití pro tyto koně bylo zkoušeno jeho použití k terapeutickému působení u některých neurologických a ortopedických chorob, a to s velmi dobrými výsledky. V roce 1979 však došlo k jeho zrušení. H. Lewitová pak pokračovala se třemi huculskými koňmi v rehabilitačním ústavu Chuchelná u Opavy (Rynešová, 2010).

V roce 1988 je v Plzni pořádán první seminář hiporehabilitace. V roce 1991 je založena Česká hiporehabilitační společnost (ČHS). To je občanské sdružení, jehož smyslem je šíření rehabilitace pomocí koně. ČHS sdružuje fyzioterapeuty, ergoterapeuty, lékaře, logopedy, psychology, zdravotní sestry, sociální pracovníky, pedagogy i jezdecké instruktory. ČHS navazuje a udržuje kontakt s příslušnými odbornými organizacemi v Čechách i na mezinárodní úrovni a rozvíjí kontakty se společnostmi podobného zaměření. V rámci své činnosti se ČHS účastní a organizuje aktivity vedoucí k naplnění svého poslání. Jedná se především o školení odborníků v oblasti hipoterapie, parajezdeckví a pedagogicko-psychologických aktivit s pomocí koní. Toto sdružení se věnuje také dohledu nad odborným prováděním metody, školení pracovníků a vydávání odborné literatury. V roce 2009 ČHS vytváří oficiální slovník názvů používaných v hiporehabilitaci. Od roku 2011 si její členové mohou požádat o prověření svých koní v rámci „Specializační zkoušky pro koně a pony zařazené do hiporehabilitace“. V této zkoušce je posouzen stupeň výcviku koně a následně udělený certifikát potvrdí vhodnost koně pro hiporehabilitační aktivity a terapie (<http://hiporehabilitace-cr.com/2015>).

2.2. Druhy hiporehabilitace

Termín hiporehabilitace v sobě zahrnuje terapii a jakékoli aktivity prováděné za pomoci koní. Hiporehabilitace se dělí na obory:

- hipoterapie
- psychoterapie pomocí koní (PPK)
- aktivity s využitím koní (AVK)
- parajezdeckví

2.2.1. Hipoterapie

Je fyzioterapeutická metoda, která využívá trojrozměrného pohybu hřbetu koně v kroku. Speciálně vycvičený kůň je pod vedením fyzioterapeuta či ergoterapeuta. Souhlas k indikaci hipoterapie dává lékař. Střídavý rytmicky se opakující pohyb koňského hřbetu nabízí multisenzorickou aferentní stimulaci. Tím dochází k ovlivnění motorického chování klienta, a tím dochází k stimulaci řídicích úrovní CNS.

Terapie probíhá za účasti hipoterapeutického týmu, který odpovídá za správné užití prostředků a zajišťuje optimální zázemí pro poskytování. Základní členové týmu jsou:

- **Terapeut:** fyzioterapeut podle zákona č. 96/2004 Sb., ergoterapeut podle zákona č. 493/2005 Sb.
- **Cvičitel koní pro hiporehabilitaci:** vyškolená osoba, jejímž úkolem je připravení koně pro hipoterapii.
- **Vodič koně:** tato proškolená osoba vede koně během terapeutické jednotky.
- **Asistent:** proškolená osoba pomáhající s naplněním cíle.
- **Lékař:** odborník, který hipoterapii doporučuje.
- **Hiporehabilitační kůň:** vybraný kůň, jenž absolvoval speciální zkoušku ČHS.

Terapeutická jednotka je časový úsek v délce 5–20 minut. Během této doby je klient v příslušné poloze terapeutem umístěn na hřbetě kráčejícího koně bez sedla. Poloha klienta je pasivní nebo aktivní. Terapeutická jednotka je poskytována 1 až 3krát týdně, a to po dobu minimálně třech měsíců (<http://hiporehabilitace-cr.com/2015>).

2.2.2 Psychoterapie pomocí koní (PPK)

Tato terapeutická oblast hiporehabilitace se používá u klientů s psychickými problémy. Do vzájemné interakce se zde dostává nejenom klient a kůň, ale také terapeut, pod jehož vedením terapie probíhá. Využívá se zde také vzájemného působení klientů ve skupině. Kontakt s koněm probíhá ze sedla nebo při práci ze země. Hlavním cílem je budování sebedůvěry, cvičení samostatnosti, zodpovědnosti a sebeovládání (Rynešová, 2010).

Žádná psychiatrická diagnóza, ani věk není nežádoucí pro indikaci terapie. Jedinou podmínkou je, že se klient nesmí nacházet v akutním stavu psychiatrické diagnózy. Klient by také neměl trpět alergií na srst koně či nepřekonatelným strachem z jeho blízkosti. Terapie se využívá při duševních poruchách vyvolaných účinkem psychoaktivních látek. Taktéž při vyskytujících se organických poruch včetně demencí, schizofrenie, poruchy nálady, neurotické poruchy apod.

Tým poskytující psychoterapii pomocí koní (PPK):

- **Garantující lékař nebo klinický psycholog pro PPK:** absolvoval nebo je školen akreditovaným psychoterapeutickým výcvikem. Odpovídá za odbornou úroveň.
- **Hlavní terapeut:** je absolventem kurzu PPK. Vytváří teoretickou náplň, hodnotí průběh a výsledky, odpovídá za bezpečnost všech zúčastněných.
- **Instruktor pro přípravu koní pro hiporehabilitaci:** je držitelem licence „Základní znalosti jezdeckého výcviku“ nebo cvičitelské licence České jezdecké federace. Odpovídá za výběr a přípravu hiporehabilitačních koní. Může se podílet na průběhu terapie.
- **Terapeut:** absolvent kurzu PPK, podílí se na přípravě, průběhu a hodnocení lekcí. Dle pokynů cvičitele koní se podílí na přípravě koní.
- **Pomocník nebo asistent pro PPK:** minimální věk 15 let. Jedná se o studenta či dobrovolníka. Vzdělání není předepsáno. Pod vedením asistuje při terapii a při přípravě koní.

PPK může být poskytováno formou:

- **Ambulantní:** klient dochází do hiporehabilitačního střediska.
- **Pobytová:** klient je hospitalizován a dochází do střediska v rámci plánu daného zařízení.

2.2.3 Aktivity s využitím koní (AVK)

Jedná se o metodu speciální pedagogiky, sociální pedagogiky a sociální práce. Tato forma terapie probíhá v prostředí, ve kterém probíhá chov koní. Zde je klient v interakci jak se samotným koněm, tak i se všemi náležitostmi, které se chovu a péči o koně bezprostředně týkají. Je určena pro klienty se zdravotním znevýhodněním nebo specifickými potřebami, kdy je cílem rozvoj sociálních schopností a dovedností. K cílové skupině patří také lidé s poruchami chování nebo učení. Uplatnění nachází také při sociální práci s rizikovými a sociálně znevýhodněnými skupinami mládeže a dospělých. Právě této oblasti použití AVK v sociální práci bych se rád následně podrobněji věnoval. Tým pro AVK kromě vycvičeného koně tvoří:

- **Instruktor:** absolvent kurzu AVK s odpovídajícím vzděláním. Plně odpovídá za průběh terapie, včetně přípravy a ošetřování koní. Odpovídá za bezpečnost zúčastněných lidí a zvířat.
- **Asistent:** pracuje pod dohledem instruktora. Vzdělání není rozhodující. Zajišťuje doprovodné aktivity, pod dohledem se podílí na přípravě a ošetřování koní.
- **Instruktor jezdecký pro hiporehabilitaci:** měl by být absolventem speciálního kurzu, který však v tuto chvíli není možné u nás absolvovat. V tuto chvíli lze pozici zastávat s jiným vzděláním v oblasti chovu a výcviku koní. Má na starosti chod střediska v oblasti chovu, výběru a přípravy koní.

2.2.4. Parajezdeckví

Při této disciplíně hiporehabilitace nejde primárně o terapii, ale o sportovní aktivitu. Parajezdec se díky speciálním pomůckám a s přihlédnutím k jeho zdravotnímu stavu může věnovat téměř všem sportovním odvětvím v jezdeckví. Jezdci jsou stejně jako u jiných odvětví hiporehabilitace přijímáni do programu na základě doporučení fyzioterapeuta, který spoluvytváří tréninkový plán. Nutnou samozřejmostí je speciálně vycvičený kůň pod dohledem licencovaného cvičitele, se zaměřením na danou disciplínu.

2.3. Účinky hiporehabilitace

Účinků hiporehabilitace na člověka je mnoho. Jedná se jak o čistě fyzikální působení pohybu koně na tělo klienta, tak také o vliv na jeho psychiku. Pokud se člověk nachází na hřbetě koně, jsou tyto dvě hlavní složky neoddělitelné a ve vzájemném působení se navzájem ovlivňují. Vzájemné působení na sebe může být jak pozitivního, tak také negativního charakteru. Účinky hiporehabilitace lze rozdělit do několika skupin.

2.3.1. Fyziologické účinky

Jízdou na koni a pohybem, který je tímto vyvolán, jsou ovlivňovány vnitřní orgány. Dochází k stimulaci peristaltiky žaludku, střev a také močového ústrojí. Důležitý je také účinek na dýchací a kardiovaskulární systém. Za pozitivní lze označit také prokrvení orgánů a tím zlepšená jejich funkce. Vzhledem k tomu, že teplota koňského těla je cca 38 °C, tak v případě, že se člověk nachází na holém koňském hřbetu, můžou být tím ovlivňovány určité svalové partie nebo dojde aspoň k vyvolání příjemného pocitu (Vyhnálek, Kůrková, 1995).

2.3.2. Biomechanické účinky

Pokud jde kůň v kroku, jeho zadní nohy a pánev vyvolává pohyb, který je svou mechanikou shodný s pohybem pánve při chůzi člověka. Pokud sedíme na koňském hřbetě, jsme nuceni se tomuto pohybu podříditi. Pokud bychom tak neučinily, bude nám jízda na koni minimálně nepříjemná, nebo může dojít i k neschopnosti se na koni udržet. Jakákoli odchylka od souhry pohybu mezi člověkem a koněm je intenzivně vnímána i samotným zvířetem. Tento typ léčby je vhodný pro všechny klienty, kteří mají nějakým způsobem porušený pohyb. Tato porucha může být získaná během života nebo vrozená. Dochází k postižení centra mozku, kde pohyb vzniká. Svaly na těle pak spolu správně nespolupracují, jsou nerovnoměrně zatíženy a dochází ke svalové tenzi. Postižený je nucen vše kompenzovat odchylkami v držení těla. Díky těmto odchylkám je mu umožněno vykonávání pohybu, tento pohyb je však nefyziologický. Díky vrozené podobnosti pohybu člověka v kroku koně dochází k tomu, že se klient přizpůsobuje nabízenému pohybu. Tím je jeho tělo nuceno na tuto změnu reagovat a lze tak tělo pomalu učit něčemu, co je pro něj přirozené a co v důsledku postižení ztratilo (<http://equichanel.cz/2015>).

Pozitivních výsledků je dosaženo především díky cyklickému opakování správného pohybového vzorce. Klientovo tělo a nervový systém tímto neučíme ničemu novému, pouze mu připomínáme to, co je přirozené a bylo z nějakého důvodu ztraceno nebo nedostalo dostatek impulzů pro správný vývin. Čím delší dobu bude organismus správně stimulován, tím více lze oddálit všechny degenerativní procesy. Pohyb koňského těla je nám proto nenahraditelnou

pomůckou. Léčebné působení je pak násobeno všemi dalšími pozitivními aspekty, které jsou při kontaktu s koněm přítomny (<http://hiporehabilitace-cr.com/2015>).

2.3.3. Psychické účinky

V psychických účincích hiporehabilitace na klienta jde především o stav, kdy dochází k vyvolávání emocí. Jde především o emoce kladné, které se při kontaktu člověka s koněm vykytují nejčastěji. Ovšem i s emocemi negativními lze v rámci terapie také pracovat. Pozitivní emoce lze pak následně využít ke koncentraci pozornosti, ke kontrole chování či odvedení pozornosti. Může docházet také k odstranění napětí a zábran. Díky tomu lze pěstovat pocit jistoty a růst sebevědomí, které lze přenášet do situací v běžném životě. Dalším základním účinkem je vytváření motivace, která je předpokladem pro úspěšné vykonání a dokončení činnosti (Rynešová, 2010).

Další oblast možného působení na psychiku klienta je zaměřena na jeho chování. Lze ovlivňovat chování agresivní a také chování submisivní. Kůň klientovi svým chováním dává okamžitou zpětnou vazbu jako reakci na jeho chování nebo vnitřní rozpoložení. Tím je vyvolána konfrontace s realitou, která často bývá skryta či klientem dostatečně nereflektována. Pomocí technik k tomu určených lze naučit agresivní jedince k usměrnění jejich nepřiměřených projevů. Naopak klienti s nepřiměřeným submisivním chováním se mohou naučit sebedůvěře při prosazování sama sebe. Pobyt v prostorách, kde se chovají koně a vše má svůj přirozený řád sestávající z mnoha povinností, má další pozitivní vliv na psychiku klienta. Zde je třeba vyzdvihnout působení skupiny, která je vždy důležitou součástí terapie. Klient se tak učí pomáhat ostatním členům skupiny, zároveň je i tím, kdo pomoc přijímá (<http://hiporehabilitace-cr.com/2015>).

2.3.4 Motivace a emoce

Jedním z hlavních psychických projevů, které jsou předpokladem k jakékoli lidské činnosti, jsou emoce a motivace. Jak již bylo zmíněno, s těmito částmi lidské psychiky se pracuje také v hiporehabilitaci.

Emoce je schopnost reakce na konkrétní prožitek. Tato reakce je zpravidla spojena s dalšími fyziologickými projevy. Díky emocím dochází k adaptaci na dané podmínky. Emoce a jejich prožívání závisí na intenzitě a délce trvání. Pojem emoční inteligence pak označuje schopnost, na níž závisí spokojenost a úspěšnost v životě. Emoční inteligence nám také určuje míru empatie k emocím jiných lidí. Tato složka naší osobnosti ovlivňuje míru schopností socializace jedince

(Vágnerová, 2004).

Bezprostřední setkání s koněm téměř vždy emoce vyvolává. To vše je umocněno jeho velikostí a v určitých žádoucích případech i jeho schopností rychlé reakce na jakoukoli změnu v chování. Kladné emoční prožívání pak zpravidla vede k touze po jeho opakování. Negativní emoce pak může vyvolat potřebu po změně a tím k prolomení zažitých vzorců chování.

Motivace aktivizuje lidské chování. Díky motivaci se zaměřujeme po určitou dobu na konkrétní cíl, kterého chceme dosáhnout. Tímto cílem je zpravidla pak emoční prožitek. Motivace je nezbytným předpokladem jakékoli změny v chování člověka. K trvalému ukotvení této změny je důležitá především motivace pozitivní. Pozitivní motivace je zárukou pozitivního emočního prožitku (Vágnerová, 2004).

V knize Kontaktní práce, což je antologie textů České asociace streetwork, nalézáme dokumentaci sociální práce s lidmi bez přístřeší, jež se přímo zaměřuje na vztah mezi lidmi žijícími na ulici a zvířetem. V tomto případě se jedná výhradně o psa, ale na konkrétních případech je výstižně popsáno působení pozitivních emocí v interakci člověk–zvíře. Emoce, jež je u bezdomovců vlastních psy velmi často zažívána, je strach o bližního, konkrétně strach o psiho partnera. Další podstatnou emocí, která byla pozorována, je radost zažívaná při společných hrátkách. Všechny tyto prožitky pomáhají lidem bez domova se vyhnout silné citové deprivaci a emočnímu oploštění. Mnoho takto žijících lidí zažívá ve svém životě pocit radosti velmi zřídka, to pak může snadno vést ke ztrátě jakékoli motivace ke změně. Pocit radosti, který vychází z faktu, že jedinec je někým přijímán bez výhrad, pak naopak může přinést potřebnou sílu. Všichni dotazovaní bezdomovci, kteří psa vlastnili, shodně vypovídali, že v případě, že by jim byl pes například odebrán a umístěn do útulku, udělali by vše pro jeho získání zpět. V mnoha případech by byli i ochotni se zachovat způsobem pro ně zcela netypickým (ČAS 2010).

3. Člověk a kůň uvnitř sociálních skupin

V úvodu této kapitoly bych rád vymezil člověka jako jedince v kontextu sociálních vazeb a vztahů vůči ostatním členům společnosti. Zjištěné skutečnosti pak následně budou porovnány se sociálními vztahy uvnitř koňského stáda. Toto srovnání vzájemných interakcí mezi členy společenství obou skupin nám pomůže pochopit možnosti využití koní v sociální práci.

3.1 Sociální skupiny

Slovo „sociální“ pochází z latinského slova *socialis* – společenský, odvozujícího se od slova *socius* – společník. Ze samotného významu slova je zřejmé, že jde vždy o interakci v rámci skupiny určitého společenství nebo společností, minimálně alespoň mezi dvěma jedinci. Každá sociální interakce se řídí jistými pravidly a vzorci fungování. Míra ukotvení a stálosti těchto pravidel je různá a závislá na konkrétní situaci, v konkrétní sociální skupině.

Máme-li podat základní charakteristiku fungování jedinců v rámci skupiny, vyjma skupin primárních, nutně se dotýkáme dvou základních termínů. První z nich se nazývá „sociální role“ a druhý pak „sociální status“. Tyto dva termíny lze za jistých okolností sloučit v jeden. Jejich spojením dohromady nám vznikne tzv. sociální pozice. Sociální role označuje chování člověka, které odpovídá jeho postavení a je očekávané druhými jedinci. Jinak řečeno, každý člen společnosti by se měl v určitých situacích zachovat způsobem, jehož hranice jsou vymezeny právě jeho sociální rolí. Díky tomu se nám odstraňuje nejistota v očekávání a celé sociální fungování je pak přehlednější. Sociální role je však velmi flexibilní, každým jedincem může být „hrána“ trochu odlišným způsobem. Každý také může ve svém životě zastávat několik rolí naráz. Role jsou proto závisle determinovány sociální pozicí. Termín sociální status lze pak vymezit pojmy jako: pravomoci, povinnosti, závazky vůči druhým a soubor práv. Okolí má právo je od nás očekávat. Tato očekávání uváděná v platnost v rámci statusu jsou onou sociální rolí. Jakou pozici jedinec v daném společenství zaujímá je určena ukazatelem statusu. Status jedince nám následně ukáže jeho třídní zařazení. Zjednodušeně lze vyšší status označit jako něco, co jeho nositeli uděluje větší pravomoc a nezávislost. Nižší status pak pravý opak (Urban, 2006).

3.2. Sociální skupiny ve světě zvířat

„Anglický konzervativní filozof a estetik Roger Scruton (1944) v jedné ze svých knih říká, že všichni lidé jsou za všech okolností společenskými zvířaty.“ (Urban, 2006, str. 176)

Člověk je ze své podstaty společenský tvor. Bytí ve skupině je něco, co je pro nás

samozřejmostí, pohnutek k tomuto konání může být mnoho. Od ryze praktických, skupina totiž poskytuje péči a bezpečí, nebo jde o čistě psychickou potřebu vzájemných vazeb s ostatními jedinci svého druhu. Dobrovolné osamocení nebývá považováno za patologii, nicméně je považované za nekonformní chování.

V přírodě existuje mnoho druhů živočichů, kteří se ze své přirozenosti sdružují do společenství. Pro jeden druh zvířat je toto chování zcela typické, a tím je lovná zvěř. Všichni velcí býložravci pak vytvářejí stáda. Díky osvojení si tohoto způsobu chování se mnohonásobně zvyšuje jejich šance na přežití, a to díky jednoduché strategii. Při větším počtu jedinců je vždy velká pravděpodobnost, že někteří jedinci přežijí. V daný okamžik vždy určitá část stáda věnuje pozornost hlídání svého okolí. Povinností silnějších členů je ochraňovat ty slabé. Vyloučení ze stáda se téměř rovná jisté smrti. Toho jsou si všichni členové stáda instinktivně vědomi a veškeré jejich jednání směřuje k tomu, aby se tak nestalo. Tato jednoduchá strategie přežití byla v historii typická také pro lidský druh, především pak pro kočovná společenství.

3.3. Hierarchie koňského stáda

Koně jsou společenská zvířata, žijící většinou v malých skupinách. Velikost stáda se odvíjí od konkrétní potravy poskytující lokality. Nejvyšší postavení ve stádě zaujímá vůdčí klisna, která zpravidla určuje směr, kam se stádo vydá. Vysoké postavení zaujímá také hřebec ve stádě, který se stará především o ochranu stáda. Mladí hřebci při dosažení pohlavní zralosti se sdružují do malých skupinek a pohybují se blízko stáda. V průběhu času se může některý z nich pokusit zaujmout pozici hlavního hřebce nebo odchází pryč hledat zcela jiné stádo. Klisny zpravidla zůstávají celý život v jedné skupině. Jsou-li staré či nemocné a nemohou se již pohybovat rychlostí jako zbytek stáda, ostatní se jim přizpůsobují a nechovají se k nim nijak nepřátelsky. Mladé klisny ve věku asi dvou let dospívají a s první říjí se stávají předmětem zájmu hřebců z jiných stád. Je zajímavé, že pokud hřebec z cizího stáda projeví zájem o některou z mladých klisen, je mu vůdčím hřebcem bráněno spíše symbolicky. Toto chování je významné z hlediska zabránění blízké příbuzenské plemenitby (Volf, 1980).

3.3.1. Shodné znaky ve společenství koní a lidí

Podíváme-li se detailně na fungování vztahů uvnitř koňského stáda, nalezneme mnoho společných znaků, jež jsou typické také pro lidský druh. Každé společenství koní je funkční díky principu hierarchie. Není důležité, jak velké stádo je, ale tato vlastnost v myšlení koní je pro ně zcela typická a je důležité s tímto poznatkem ke koním i přistupovat. Jednoduše řečeno, kůň potřebuje mít v rámci svého společenství jasně vymezenou hierarchii jejich členů. Pokud tomu

tak není, kůň je konfrontován se situací, která je pro jeho druhové očekávání zcela netypická. Toto se stává především v interakci s lidmi. Kůň na každého jedince, člověka či zvíře jiného druhu přirozeně reaguje jako na člena stáda, k tomu se váže i nezbytná potřeba oné hierarchie vztahů. To, jakou pozici kůň uvnitř stáda zastává, není náhodné. Lze zde nalézt onu paralelu se společenstvím lidí. Každý kůň ve stádě je vlastníkem určité sociální role, statusu a tím vymezené sociální pozice. Toto vše je determinováno věkem, pohlavím, fyzickou silou a tím, jak člen stáda prezentuje sám sebe navenek. Tato pozice v rámci hierarchie není trvalá a dochází k jejímu proměňování v kratším nebo delším časovém intervalu. Jedinec, jenž ve stádě zastává vyšší sociální pozice, se stejně jako člověk stává vlastníkem určitých práv a výsad vůči ostatním členům stáda. Tato výsada ale také nutně vede k povinnostem vůči ostatním a jejich plnění je také od nich očekáváno. Tou hlavní povinností vůči podřízeným jedincům je jejich ochrana v situaci, která to vyžaduje. Z tohoto důvodu není pro koně nepřijatelné, když se nechává vést jiným členem stáda, a tím přijímá skutečnost, že jeho bezpečí je v kompetenci výše postaveného jedince. V reálném fungování koňského stáda jsou jeho vnitřní vztahy pochopitelně za určitých okolností složitější. Princip fungování pozic v rámci systému hierarchie je však pro všechna zvířata sdružující se do stád typický a pro některé techniky hiporehabilitace ve využití v sociální práci velmi důležitý (Bořánek, 2005).

3.3.2. Základní odlišnosti v myšlení mezi člověkem a koněm

Přestože lidé se již po tisíce let věnují usedlému, zemědělskému způsobu života, naše fyziologické uspořádání je stále typické pro lovce. Hlavním znakem jsou oči umístěné vpředu. To je typické pro všechny dravce. Díky tomu jsme schopni očima snáze fixovat zrak na jeden bod, avšak za cenu zúžení zorného pole pouze na prostor před námi. Dravec pro své přežití musí nejprve vyhledat objekt svého zájmu a pak na něj upřít všechnu pozornost pro jeho ulovení. Z toho plyne, že pro lidi je typické soustředění většiny pozornosti na jednu konkrétní věc či činnost a následné přesměrování pozornosti někam jinam. U koní a většiny lovné zvěře je tomu naopak. Oči jsou umístěny po straně hlavy, díky tomu je jejich zorné pole schopno pokrýt téměř 360°. To jim umožňuje neustále sledovat svoje okolí pro případ hrozícího nebezpečí. Tato skutečnost vypovídá o tom, že kůň jako pasoucí se zvíře se nepotřebuje soustředit na potravu, aby přežil. Jeho přežití závisí na schopnosti vnímat celé své okolí naráz a neustále vyhodnocovat informace, které přicházejí z jeho okolí. Na sebemenší známku možného nebezpečí kůň reaguje okamžitým útekem. Pokud se dostáváme do zorného pole koně, je jím naše chování okamžitě analyzováno pro případ možného nebezpečí. I na sebemenší změnu v našem chování je kůň schopen reagovat s různou mírou intenzity. V případě, že kůň situaci vyhodnotí jako pro něj potencionálně nebezpečnou, pokusí se od nás vzdálit. Vyjma dominantních hřebců není pro koně typická

fyzická konfrontace. Jeho přirozeností je od nebezpečí utéct, pokud je mu to dovoleno. Chceme-li s koňmi jakýmkoli způsobem pracovat, je nutné si uvědomovat tento zásadní rozdíl ve fyziologii a vnímání člověka a koně (Irvin, 2009).

4. Metody uplatnění principů hierarchie koňského stáda v terapii

Principy hierarchie koňského stáda jsou nezbytnou součástí jakékoli práce s koněm. Pokud chci koně přimět, aby mne následoval či se vydal určeným směrem, je zapotřebí, aby tato výzva přišla z pozice výše postaveného, a tím i respektovaného jedince. Pokud tomu tak není, tak i v případě, že kůň na náš povel zareaguje kladně, se nacházíme v situaci, kdy celá interakce člověk–kůň stojí na „chatrných základech“. Spolupráce se pak může snadno změnit na odpor ze strany koně nebo nejčastěji na jeho snahu se vzdálit z našeho dosahu. Tyto výchozí principy práce s koněm se využívají především v práci ze země. Výhodou je okolnost, že takto může pracovat i člověk, který nemá žádnou předchozí zkušenost s prací s koňmi. Stačí, aby byl instruován, jakým způsobem má na koně působit. Úspěch zcela závisí na klientovo vnitřním rozpoložení. Kůň pro komunikaci mezi členy svého druhu využívá z převážné většiny takzvanou řeč těla. To znamená, že je schopen z i pro nás nepostřehnutelné změny v držení těla poznat, s jakými pocity k němu někdo jiný přichází. Toho je schopen i u lidí. Díky této jemu přirozené vlastnosti není rozhodující, jak se člověk prezentuje navenek před svým okolím. Reakce koně pak snadno odhalí to, co by rádo zůstalo před okolím či před námi samými skryto. Jak již bylo zmíněno, koně zpravidla nejsou motivováni obsazovat vyšší pozice na pomyslném žebříčku hierarchie. Podřízená pozice znamená, že odpovědnost za jeho bezpečí přebírá někdo jiný. Musí být však zřejmé, že je této pozice hoden.

4.1. Práce s agresivitou

Každý člověk má vrozené dispozice k agresivnímu chování. Díky této vlastnosti byli lidé schopni ubránit si své teritorium a také byla rozhodující při vytváření společenské hierarchie. Dispozice k agresivnímu chování jsou původu biologického nebo sociokulturního. Biologickou predispozici u člověka lze ovlivnit pouze s pomocí farmakologie. Sociokulturní dispozici však již ovlivnit lze. Tendence k agresivnímu chování z hlediska sociální patologie ovlivňuje řada sociálních faktorů a sociální učení. Lze je definovat jako chování, při kterém dochází k porušování společenských norem. Vyvíjí se působením rodiny a sociálních skupin. To vše je pak součástí určitého společenského systému. Teorie sociálního učení se zabývá sociálními interakcemi. Z nich pak vznikají vzorce chování, které jsou odpovědí na změny v prostředí. Vše funguje na principu odměny a trestu. Učíme se pozorováním a nápodobou. Ke vzniku agresivního chování může dojít při výskytu frustrace. Jedinec na vzniklou situaci zareaguje agresivním chováním a poté následuje úleva. Díky tomu se fixuje vzorec chování, ke kterému se bude uchylovat vždy v podobné situaci (Fisher, Škoda, 2011).

V terapii s agresivními jedinci se využívá vycvičených koní konkrétního temperamentu. Při poruchách v chování, které se u jedince manifestuje agresivitou či přehnanými reakcemi lze v terapii použít koně, jenž bude mít vyšší reakční citlivost k chování druhých. Klient bude k navázání spolupráce nucen usměrňovat projevy svého chování tak, aby byly v souladu s potřebami koně. Na každou neadekvátní reakci ze strany klienta kůň zareaguje vzdálením se a odmítnutím spolupracovat. Díky tomu je zde patrná okamžitá zpětná vazba, která je ukazatelem, jaké míry sebekontroly je klient schopen. Na reakcích terapeutického koně lze také snadno klientovi ukázat negativa jeho projevů, které si on dříve nebyl schopen uvědomovat. Díky této systematické práci dochází k rozpadu starých vzorců v chování a jsou nahrazovány jinými.

4.2. Práce s obětmi zneužívání

Stejným způsobem jako s agresí lze pracovat i s lidmi velmi submisivními. Zde se používají koně, u kterých je zapotřebí vyvinutí většího tlaku, aby došlo k reakci z jeho strany. Klient se tímto učí sebezprosažení se a sdělování svých aktuálních potřeb druhým, v tomto případě zvířeti. Opět je zde velkým přínosem okamžitá zpětná vazba, již se klientovi dostává.

V knize Chrise Irwina, který působí jako trenér a koňský terapeut v Severní Americe a Kanadě, se zmiňuje případ jedné dětské klientky hipoterapeutické asociace EAGALA. Dívka jménem Sherri byla do programu zařazena z důvodu problému s drogami. Byla také sexuálně zneužívána a ve skupině se stávala často obětí šikany. Cílem terapeutické jednotky pak bylo, aby klienti, jako skupina, přesunuli svým působením koně z jedné strany ohrady do druhé. Celá práce se v tomto případě vyvíjela způsobem, že všichni členové skupiny byli nanejvýše schopni uvést koně do pohybu, ale v případě, že se kůň rozešel proti nim, nedokázali uhájít své místo. Jediná Sherri byla schopná se prosadit způsobem, že koně nejenom zastavila, ale i pak následně tlačila po celé ohradě. Stala se tak nejenom vůdcem svěřeného koně, ale v té chvíli také vůdcem celé skupiny. Díky tomu mohla tato dívka zažít pocit důvěry a sebezprosažení v rámci nějaké skupiny (Irvin, 2004).

4.3. Práce s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody

Velice zajímavým odvětvím hiporehabilitace je součást projektu „Adoptuj koně“, který je realizován na severozápadě USA. Jeho účelem je redukce stád mustangů, kteří jsou potomci zdívočelých domácích koní, kteří byli do Ameriky přivezeni Španěly v 16. století. V roce 1971 uznal kongres Spojených států amerických mustangy jako „živoucí symbol historického a průkopnického ducha Západu, který přispívá k rozmanitosti forem života a obohacuje životy

amerických lidí“. Populace mustangů je chráněna a kontrolována úřadem ministerstva pro obnovu krajiny, který se nazývá Bureau of Land Management, ve zkratce BLM. (<http://equichanel.cz/2015>). Z důvodu udržení životaschopnosti tamních pastvin je zapotřebí každý rok několik tisíc kusů mustangů z volné přírody odchytit. Ti jsou pak následně kroceni a učeni základním jezdeckým dovednostem. Poté, co projdou výcvikem, jsou prodáni do soukromého vlastnictví. BLM také vytvořil program, který umožňuje vězňům pracovat s těmito divokými koňmi. Tento způsob sociální rehabilitace byl zaznamenán v televizním dokumentu „Wild horse redemption“, z vězeňského komplexu v Coloradu. Vězni se do programu hlásí dobrovolně. Jejich přestupky proti zákonu jsou lehčí kategorie a zpravidla se jedná o zneužívání návykových látek a jejich distribuci, krádeže a násilné chování. Techniky, jak pracovat s divokými koňmi, se vždy učí od vězňů, kteří jsou do programu zařazeni již delší čas a jsou tímto úkolem pověřeni. Tento způsob hiporehabilitace je ojedinělý v tom, že kůň, se kterým je terapie realizována, nikdy nepřišel s člověkem do kontaktu. Jedná se o divoké zvíře, které musí být teprve socializováno někým, kdo sám vykazuje patologii ve svém chování vůči společnosti. Tato skutečnost s sebou nese také řadu rizik, a to hlavně z důvodu možných tělesných zranění, ke kterým může dojít. Takto odchycení divocí koně, kteří jsou s člověkem konfrontováni v omezeném prostoru, vykazují silný pud pro zachování života. Ten se projevuje zvýšenou mírou agresivity. Práce s nimi proto musí být velice citlivá a jakákoli při práci projevená agresivita ze strany cvičitele nepřináší pozitivní zpětnou vazbu. V dokumentu je velmi výstižně ukázán případ jednoho vězně, který byl ve svém životě opakovaně odsouzen. Jak sám uvádí, důvod k jeho patologickému chování je především ve velké impulzivnosti a potřebě vyhledávání rizikových situací. V průběhu výcviku je zajímavé jeho ztotožnění se s koněm, se kterým pracuje. Přirovnává situaci, ve které se kůň náhle ocitl, k tomu, kdy on sám byl v osmnácti letech poprvé uvězněn. Ocitl se tak dle jeho slov také v situaci, kterou nezažil, a měl strach. Jako tento kůň byl nucen bojovat o svůj život. V tomto případě se jednalo o velice impulzivního a dominantního koně, který se svým charakterem tomuto vězni velmi podobal. Samotná práce s těmito odchycenými divokými koňmi spočívá v postupném snižování senzitivnosti na podněty ze strany člověka. Po navázání kontaktu a zklidnění koně jsou to nejdříve letmé doteky, až se na konci kůň nasedlá a je ochoten přijmout jezdce. Doba pro přidělený úkol je maximálně 90 dní. Všichni účastníci programu shodně vypovídali o nezbytnosti učení se velice trpělivému přístupu k práci. Sami následně přiznávají, že v jejich dosavadním životě volili vždy raději cestu rychlejší, a tím pro ně snadnější. Na každý požadavek vůči koni, na který není dosud psychicky připraven, následuje reakce divokého zvířete. To představuje veliký rozdíl oproti práci s koňmi, kteří jsou v přímém kontaktu s člověkem již od svého narození. Ti mají často hranici snesitelnosti v chování člověka vůči nim posunutou velmi daleko.

5. Hiporehabilitační středisko Epona

V této samostatné kapitole bych rád popsal způsob hiporehabilitace, jenž je popisován Lindou Kohanov v knize, která vyšla v českém překladu pod názvem Tao koně. Linda Kohanov je lektorka, cvičitelka koní a trenérka koní, která se specializuje na zážitkové učení a psychoterapii pomocí koní. Je jedním ze zakládajících členů sdružení Epona, jež se zabývá psychoterapií pomocí koní.

5.1. Asociace North American Riding for the Handicapped

V roce 1969 byla v USA založena organizace North American Riding for the Handicapped Association, ve zkratce NARHA. Tato organizace má na starosti vytváření bezpečnostních standardů, certifikaci instruktorů a uděluje akreditace pro zařízení terapeutického ježdění. V roce 1996 vzniká Equine Facilitated Health Association, ve zkratce EFMHA. Jedním ze zakládajících členů EFMA je Barbara Rector, M. A., která na základě pozorování vyslovila hypotézu o schopnosti koní rozeznat inkongruentní emoce u lidí, kteří s nimi pracují. „Pokud člověk není schopný zjistit, co se děje v jeho těle a myslí, kůň to dá najevo svým chováním nebo to uzamkne ve svém těle. Viděla jsem to mnohokrát u dětí v oddělení adolescentů. Dostaly se tam proto, že rozbíjely pěstmi okenní skla nebo tloukly své rodiče. Pak je vezmete do kruhové ohrady s koněm a ony nemůžou skrýt, co cítí, takže jim nezbyvá, než se naučit, jak naslouchat svým pocitům dřív, než se stanou nezvládnutelnými. Jakmile člověk přizná svůj strach nebo zlost, kůň, který je pro tuto práci nadaný, k němu přijde a nabídne mu podporu.“ (Kohanov, 2014, str. 222). V knize Barbara Rector dále popisuje případ jednoho od narození slepého klienta, který i přes své zrakové postižení byl schopen práce s koněm v kruhové ohradě během terapeutické jednotky. Po skončení klient projevil zájem využít bezpečného prostoru ohrady a projít se, aniž by musel použít své slepecké hole. Kůň, pro kterého to bylo první setkání s člověkem se zrakovým postižením, sledoval jeho váhavé kroky a po chvílce se instinktivně zařadil k jeho boku a nabízel mu své tělo jako podporu (Kohanov, 2014).

V USA pracuje také nezisková organizace Guide Horse Foundation, která trénuje miniaturní koně pro vodění nevidomých lidí. Vodící koně jsou již cvičeni také v České republice, a to společností Helppees. Oproti tradičním vodícím psům mají poníci jisté výhody. Jednou z nich je kratší doba nutná k jejich výcviku. Především to ale je délka života, která je oproti psu více než dvojnásobná. To jsou důvody především ekonomické. Díky své tělesné konstituci může být ale pevnou oporou pro lidi mající kombinované postižení. Nevýhodou vodících koní jsou především

specifické nároky na jejich ustájení. Také v hromadných dopravních prostředcích pes jistě poskytuje snadnější způsob pohybu.

5.2. Sdružení Epona

Epona je jedním z mnoha středisek ve Spojených státech, které poskytuje psychoterapii a zážitkové učení pomocí koní. Linda Kohanov hiporehabilitaci označuje jako vysoce efektivní terapii, kdy koně pomáhají lidem znovu integrovat svou mysl a tělo. Dochází také k uvědomování si dosud nevědomých vzorců chování. Další léčebný potenciál nachází ve zvyšování sebevědomí, osvojování si technik sloužících ke zvládnutí stresu a posilujících asertivitu. Od roku 1997 nabízí Epona terapeutické kurzy ženám, které se staly obětmi fyzického násilí a sexuálního zneužití. Pomoc zde nacházejí také váleční veteráni, oběti drogové závislosti a dospívající, kteří mají problémy se zvládnutím vzteku. Dle Lindy Kohanov využívá Epona zvláštních schopností koní vyzvednout na povrch setrvalé potlačování osobních problémů a pocitů, které pak u lidí, kteří jsou pod dlouhodobým stresem, vedou k frustraci, tenzi, vzteku a výbuchům zlosti nebo k různým druhům patologického chování. Epona pro samotnou terapii využívá také koně, kteří sami ve svém předchozím životě prošli různými druhy fyzického či psychického týrání. Člověk, který sám byl ve svém životě nějakým způsobem zneužit či týrán, je dle jejich pozorování nejvíce přitahován ke koni, jenž prošel podobným druhem fyzického či psychického násilí. To vše se děje, aniž by člověk o daném koni cokoli dopředu věděl. Linda Kohanov to pojmenovává slovy: „Lidé a koně, kteří zažili podobné obtíže, ublížení a trápení, jsou jako dvě struny naladěné na stejnou notu.“ Použití tohoto druhu koní pro hiporehabilitaci je jev velmi ojedinělý a klade velké profesionální nároky na terapeuta, který musí být schopen pracovat s touto rizikovou skupinou terapeutických koní.

6. Hiporehabilitační střediska v České republice

Hiporehabilitační střediska v České republice se dělí do dvou skupin:

1. Střediska praktické výuky

2. Střediska doporučené hiporehabilitace

6.1. Střediska praktické výuky (SPV)

PVS jsou členská střediska ČHS, která jsou kompetentní k zajištění a provádění odborných praxí v jednotlivých oborech hiporehabilitace, k vzdělání pracovníků a přípravě hiporehabilitačních koní. Tato střediska jsou doporučována k odborným praxím v rámci vzdělávacího systému ČHS. V rámci odborné praxe v těchto střediscích je účastník seznámen s provozem střediska. Náplň odborné praxe je pak určena konkrétní specializací SPV. Účastník je zapojen také do praxe terapie, aby se mohl seznámit s technikami a s výběrem činností vhodných pro práci s klienty, dále je také seznámen s formálními procesy práce (<http://hiporehabilitace-cr.com/2015>).

6.2. Střediska doporučené hiporehabilitace (SDH)

SDH je členské středisko ČHS, které musí splňovat předpoklady pro možnost provádění kvalitních služeb pro klienty v oborech hiporehabilitace. Nutné nároky jsou požadovány z hlediska zázemí, kvalifikovaných pracovníků a připravenosti koní. To vše je definováno metodikou pro udělení statusu. Získání statusu SDH je dobrovolný proces členských středisek (<http://hiporehabilitace-cr.com/2015>).

6.3. Seznam hiporehabilitačních středisek

JK Vladykův Dvůr

Reg. číslo: 9035

Středisko praktické výuky: aktivity s využitím koní, příprava koní pro hiporehabilitaci,
nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: aktivity s využitím koní

Koníček o. p. s.

Reg. číslo: 9014

Středisko praktické výuky: aktivity s využitím koní, nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: aktivity s využitím koní

Epona

Reg. číslo: 9035

Středisko praktické výuky: hipoterapie, paravoltiž a příprava koní v hiporehabilitaci,
nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: hipoterapie, paravoltiž

OS Svítání Jablonec nad Nisou

Reg. číslo: 9015

Středisko praktické výuky: hipoterapie, hipoterapie v rané péči (děti mladší 3 let), příprava
koní pro hiporehabilitaci, nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: hipoterapie, hipoterapie v rané péči

Hamzova odborná léčebna pro děti a dospělé Luže – Košumberk

Reg. číslo: 9032

Středisko praktické výuky: hipoterapie, nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: hipoterapie

Caballinus o. s.

Reg. číslo: 9031

Středisko praktické výuky: hipoterapie, hipoterapie v rané péči

Středisko doporučené hiporehabilitace: hipoterapie, hipoterapie v rané péči

Stáj Rozárka

Reg. číslo: 9024

Středisko praktické výuky: příprava koní pro hiporehabilitaci, paradrezura, aktivity
s využitím koní, nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: paradrezura, aktivity s využitím koní

OS Ryzáček

Reg. číslo: 9020

Středisko praktické výuky: příprava koní pro hiporehabilitaci, nabídka odborné praxe

Sdružení SRAZ – Společně za radostí a zdravím z. s.

Reg. číslo: 9022

Středisko praktické výuky: příprava koní pro hiporehabilitaci, nabídka odborné praxe

Hipocentrum, Psychiatrická nemocnice Kosmonosy

Reg. číslo: 9017

Středisko praktické výuky: psychoterapie pomocí koní, nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: psychoterapie pomocí koní

Pirueta, Psychiatrická nemocnice Havlíčkův Brod

Reg. číslo: 9029

Středisko praktické výuky: psychoterapie pomocí koní, aktivity s využitím koní a příprava koní pro hiporehabilitaci, nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: psychoterapie pomocí koní, aktivity s využitím koní

Zookoutek, Psychiatrická nemocnice Jihlava

Reg. číslo: 9019

Středisko praktické výuky: aktivity s využitím koní, příprava koní pro hiporehabilitaci, nabídka odborné praxe

Středisko doporučené hiporehabilitace: aktivity s využitím koní, psychoterapie pomocí koní

6.4. Základní škola speciální

Rád bych zde zmínil mou osobní zkušenost z práce s koňmi v oblasti jejich využití v hiporehabilitační práci. Již nějaký čas spolupracuji na dobrovolnické bázi se Základní školou speciální v městě Sušice. Nabídl jsem jim možnost návštěvy u mne doma a možnost setkání jejich klientů s mnou vlastněnými koňmi. Paní ředitelka nápad s radostí přijala a rozhodla se, že návštěvu spojí s plánovaným výletem na konci školního roku. Byl jsem si vědom skutečnosti, že nemám žádné vzdělání v oblasti hiporehabilitace, ono setkání jsem plánoval pouze v rovině

setkání se s koněm, dotýkání se ho a případně čištění za pomoci kartáče. K tomuto rozhodnutí mne přivedla také skutečnost, že jeden z mých koní a má velmi kladný vztah k lidem a zejména dětem. V případě, že se ho někdo dotýká, je schopen stát dlouhou dobu aniž by se pohnul a se zjevným pocitem spokojenosti. S tímto koněm jsem chtěl setkání realizovat.

Plánovaného setkání se zúčastnilo celkem celkem pět chlapců ze speciální školy, a to ve věku 9 až 18 let. Mezi nimi byl jeden autistický chlapec. Ostatní měli různé formy tělesného a mentálního postižení, z nichž jeden byl také nevidomý. V den jejich návštěvy se venkovní teploty pohybovalo okolo 30°C, a proto nebylo možné pro setkání využít pískové kruhové ohrady, protože chlapci by nevydrželi pobyt na přímém slunci. Museli jsem proto využít improvizovaný prostor pod korunami stromů. Samotný kontakt s koněm probíhal způsobem, že chlapci se svými učitelkami jednotlivě přistupovali ke koni a dle svých tělesných možností se ho dotýkali. Intenzita fyzického kontaktu byla u každého trochu odlišná. Chlapec s autismem musel být nabádán k tomu, aby jeho pohyby byli co nejvíce pomalé a klidné. Naopak u chlapce trpěl také ztrátou zraku, si pouze položil obě ruce na hřbet koně a v této nezměněné pozici setrval po celou dobu. Z důvodu nemožnosti využití kruhové ohrady, kam jsem chtěl s každým vstupovat jednotlivě, byl kontakt s koněm omezen na velice krátkou dobu, která proběhla v délce maximálně třech minut u každého, což bylo mnohem méně než jsem původně zamýšlel. Reakce chlapců na koně byli pozitivní, u některých ale pro mne bylo těžké rozpoznat emoce, jež v té chvíli prožívali.

Tři dny po uskutečnění setkání jsem chlapce navštívil v jejich škole. Při rozhovoru s paní ředitelkou jsem se zmínil o tom, že mne mrzí že kontakt s koněm proběhl jen velmi krátkou chvílí a že nevím jestli to pro jejich chlapce byla nějak vyjimečná událost. Na to jsem dostal odpověď, že i když to na první pohled mohlo vypadat bezvýznamně, pro jejich chlapce to byl velmi silný zážitek. Na potvrzení jejích slov mi ukázala obrázky koní, které jejich chlapci malují již třetí den za sebou. Pro mne to byla velmi zajímavá zkušenost využití koně k jiným než jezdeckým účelům. Zároveň to je i důkaz toho, že i věci které na pohled mohou vypadat bezvýznamně, mohou mít významný pozitivní přínos na psychiku jedince.

Celé ono zprostředkované setkání jsem vnímal především jako přátelské, určené především jako volnočasová aktivita pro žáky speciální školy. Jak již jsem zmínil v tomto oboru nemám žádné vzdělání, a přesto že se práci s koňmi věnuji již několik let, jsem si vědom mnoha nedostatků a to především v samotném zázemí. Tento zážitek však ve mně posílil touhu se této oblasti využití koní nadále věnovat a absolvovat některý z nabízených kurzů, díky kterým bych získal potřebnou kvalifikaci.

6.5. Sociální práce a hiporehabilitace

V této kapitole bych se rád zaměřil na definování toho, jakým přínosem pro sociální práci je použití hiporehabilitace.

Základním smyslem jakékoli terapie či rehabilitace je navrácení poškozeného člověka do optimálního, nezávislého a plnohodnotného stavu tělesného, duševního nebo sociálního. S použitím hiporehabilitace máme možnost ovlivnit všechny zmíněné oblasti lidského života. Zároveň každé odvětví hiporehabilitace má pozitivní vliv na sociální začlenění jedince. I v případě jejího použití z důvodu zlepšení fyzického stavu, kdy se práce zaměřuje primárně na tělo klienta, dochází k pozitivnímu vlivu také na psychiku. Klient se dostává do nového prostředí, setkává se zvířetem a také s kolektivem pracovníků, který je samozřejmou součástí hiporehabilitační jednotky. Na hiporehabilitaci je třeba nahlížet jako na komplexní práci s osobou klienta, kdy jsou hledány jeho individuální potřeby a on sám se v mnoha ohledech podílí na samotném průběhu. Jedinec tak přebírá odpovědnost sám za sebe a své konání vůči svému okolí. Z mého pohledu se základní povaha a poslání sociální práce prolíná napříč všemi odvětvími hiporehabilitace.

Závěr

V mé bakalářské práci jsem se věnoval použití hiporehabilitace v sociální práci. V úvodu jsem se pokusil definovat obor zooterapie a jeho jednotlivá odvětví v rámci zaměření na cílovou skupinu a použití konkrétního terapeutického zvířete. Hiporehabilitace je pak jedním z odvětví zooterapie. Hiporehabilitace je velmi specifický obor, a to především díky velké variabilitě možnosti použití koně. Při jízdě na koni je využíváno charakteristického pohybového vzorce, který pak následně pozitivně působí na klienta, který sedí na jeho hřbetu a je jím stimulován jak na fyziologické rovině tak také v rovině psychické. Tento způsob terapie se využívá především při postiženích tělesných. Kůň je dále využíván při aktivitách ze země, kdy je v rámci terapie přímo ovlivňován člověkem a do dění jsou zapojovány všechny zpětné vazby a reakce ze strany koně. Další možnou variantou je pouze přítomnost koně v blízkosti klienta. Hiporehabilitace je obor který prochází neustálým vývojem a jistě najde uplatnění i v dalších mnoha odvětvích práce s lidmi.

Další část mé práce se pokouší o definování společenství koní jako sociální skupiny se všemi jejími charakteristickými znaky. Zjištění jsou následně srovnávána se schodnými prvky v společenství lidí. Díky těmto podobnostem v chování obou skupin, lze pak následně určit předpoklady vzájemného ovlivňování se v kontaktu člověka s koněm, které se uplatňují v mnoha možných použití hiporehabilitace v sociální práci. V závěru je pak popsána má osobní zkušenost působení koně na člověka s postižením, které se neuskutečnilo v rámci žádné hiporehabilitační jednotky, ale realizoval jsem ho sám a byl ho přímo účasten. Na závěr práce je následně uveden seznam hiporehabilitačních středisek s akreditací „*střediska praktické výuky*“ a „*střediska doporučené hiporehabilitace*“.

Seznam použité literatury

- AMLEROVÁ, U., METZOVÁ G., *Koně*. Praha: Knižní klub 2013. ISBN 978-80-242-4016-9
- BOŘÁNEK, V., *Horsmanship. Přirozené jezdectví*. Harmony 2006. ISBN 80-903484-1-7
- ČERNÁ RYNEŠOVÁ, P., *Když kůň léčí duši, aneb metodika hiporehabilitace zaměřená na klienty s duševním onemocněním*. Pardubice: Direkte, s.r.o. ISBN 978-80-260-2897-0
- DUŠEK, J., *Kůň ve službách lidstva*. Výzkumná stanice pro chov koní Slatiňany 1983
- FISHER, S., ŠKODA J., *Sociální patologie*. Grada Publishing 2009. ISBN 978-80-247-2781-3
- HOLLÝ, K., HORŇÁČEK, K., *Hipoterapie*. Ostrava : Montanex 2005. ISBN 80-7225-190-2.
- IRWIN, CH., *Jízda na vlně aneb co mě naučili koně*. Praha: Rybka Publishers 2004. ISBN 80-86182-7
- IRWIN, CH., WEBER, B., *Tanec s černým koněm*. Praha: Rybka Publishers 2009. ISBN- 978-80-87067-7
- HOLLÝ, K., HORŇÁČEK, K., *Hipoterapie*. Ostrava : Montanex 2005. ISBN 80-7225-190-2.
- KOHANOV, L., *Tao koně*. Synergie Publishing SE 2014. ISBN 978-80-7370-266-3
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Povídání o hipoterapii*. Vyškov : Piafa 1995.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Kontaktní práce*. Praha 2010. ISBN 978-80-86728-42-1
- KULICHOVÁ, J., *Průvodce ježděním*. Vyškov : Piafa 1995.
- NAKONEČNÝ, M., *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia 2009. ISBN 978-80-200-1680-5
- NERANDŽIČ, Z.: Zooterapie v kontextu ucelené rehabilitace. In: Pravda o zooterapii, Praha : JU, ZsF 2003, ISBN 174-523-62-2.
- NERANŽIČ, Z. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata léčí. Praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. Praha: Albatros, 2006. 155 s. ISBN 80-00-01809-8..

PINKAVOVÁ, H.: *Význam felinoterapie*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2007. ISBN 978-80-7013-451-1.

ŠTRUPL J., a kol., *Chov koní*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1983. ISBN 07-044-83-04

URBAN, L., *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, a.s., 2006. ISBN 80-86861-45-7

VÁGNEROVÁ, M., *Základy psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum 2004. ISBN 80-246-0841-3

VELEMÍNSKÝ, M. a kol. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona, s.r.o. 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6.

VOLF, J., *Zvířata celého světa. Koně, osli a zebry*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1980

Internetové zdroje

Česká hiporehabilitační společnost (cit. 2015-1-10). Dostupné z www.hiporehabilitace-cr.com

Equichannel (cit. 2015-2-5). Dostupné z www.equichannel.cz

Zooterapie (cit. 2014-11-10). Dostupné z [www.http://zooterapie.webnode.cz/zooterapie/](http://zooterapie.webnode.cz/zooterapie/)

Jiné zdroje

Televizní dokument *Wild horse redemption*. Point grey Pictures production 2007

Přílohy

Speciálně upravené sedlo na hiporehabilitaci, středisko Ryzáček s.r.o.

Summary

This thesis is devoted to the role of hipporehabilitation in social work. Hipporehabilitation is one of the branches of zootherapy. The use of animals and horses to treat physical and psychological problems has a long tradition. This thesis describes the various sectors of hipporehabilitation and its use. I have tried to characterize the functioning of communities of horses and to compare these findings with the community of people. This then becomes the starting point for the work with a horse in therapy. I have referenced several possible approaches in the use of horses in social work. In the conclusion I have included a list of the accredited hipporehabilitation centers in the Czech Republic.